

Jean Baptiste Morin francia orvos látogatása az alsó-magyarországi bányavidéken (1615)

DR. MAGYAR LÁSZLÓ ANDRÁS¹

A *Magyarországon és Erdélyben* járt francia utazókról, híresegekről szóló irodalomban tudtommal eddig még sehol sem esett szó *Jean Baptiste Morin* (1583–1656) személyéről és munkásságáról.² *Pedig Morin* egyrészt mind a geológia, mind pedig az orvostudomány története szempontjából jelentős személyiség, másrészt azon – ritka – esetek közé tartozik, akinek számára a több mint fél-éves magyarországi utazás nem csupán életrajzi epizódnak, hanem a tudományos életmű szempontjából is lényeges és meghatározó eseménynek bizonyult. De ki is volt tulajdonképp *Jean Baptiste Morin*?

¹ Ezúton szeretnék köszönetet mondani *Dörnyei Sándornak* és a *Franciaországban élő Lukács Gábor* professzornak nagylelkű segítségükért, amely nélkül ez a cikk sohasem születhetett volna meg.

² Az alább felsorolt művek sem említik *Morin* nevét: Birkás Géza: *Francia utazók Magyarországon*. = *Acta Univ. Szegediensis. Sectio Phil.* Tom. XVI. Series Nova Tom. II. Szeged 1948., Duka Zólyomi Norbert: *Magyar–francia orvosi kapcsolatok a 18. század végéig*. = *Orvostörténeti Közlemények* 1983. 167–172., Köpeczi Béla hasonló tárgyú tanulmányai, illetve Bajomi Lázár Endrének a magyar–francia kapcsolatokkal foglalkozó cikkei (*Arpadine*. Bp. Szépirodalmi K. 1980.). A Benedffy László által szerkesztett *A magyar geodéziai irodalom bibliográfiája 1498–1960* (Bp. Műszaki Kk., 1964.) sajnos csak a magyar származású írók műveit gyűjtötte egybe. Egyedül Havass Rezső: *Magyar földrajzi könyvtára* (Bp. Szerző kiad. 1893. 16. ill. 20.) említi Morint, ám magyarországi tapasztalatai alapján írott fő műve, a *Mundi sublu-naris anatomia* ebben a gyűjteményben sem szerepel!

Morin életrajzainak alapja az a biográfia, amely posztumusz *Astrologia Gallica* című könyvének előszavában olvasható.³ E biográfia alapján írta mind *Niceron* (1685–1738),⁴ mind *Bayle*⁵ a maga terjedelmes életrajzát, amelyek azután a forrásai lettek a későbbi életrajzi földolgozásoknak.⁶

Mindezek szerint tehát *Jean Baptiste Morin* a beaujolais-i *Villefranche*-ban látta meg a napvilágot 1583. február 23-án. Szülei közrendű, de jómódú helybéli polgárok voltak. Előbb *Aix-en-Provence*-ban bölcsészetet hallgatott – és oktatott – majd orvostudományt tanult: ez utóbbiból szerzett doktorátust, 1613-ban, Avignonban. A következő évben *Párizsba* költözött, ahonnan *Claude Dormi*, boulogne-i érsek és tudományos mecénás megbízásából 1614-ben *Németországba*, *Ausztriába* majd *Magyarországra* utazott,⁷ hogy ott a bányákban a fémek természetét kutassa. Ám végül is nem a fémekkel, hanem a föld geológiai szerkezeté-

³ Morin, Jean Baptiste: *Astrologia Gallica principiis et rationibus propriis stabilita atque in XXVI libros distributa*. Hagae-Comitis, A. Vlacq, 1661. fol. I–XXI.

⁴ Niceron, Jean Pierre: *Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres dans la république des lettres*. Paris, Briasson, 1729. Tom. III. 86–102.

⁵ Bayle, Pierre: *Dictionnaire historique et critique*. Nouvelle éd. Paris, Desoer, 1820. Tome X. 527–547.

⁶ Zedler: *Allgemeines Staats-Kriegs-Kirchen- und Gelehrten Chronick*. Leipzig, J. H. Zedler, 1742. Theil 11. 869–871. Jöcher, Christian Gottlieb: *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*. Leipzig, Gleditsch, 1751. Theil III. 677., Eloy, N. F. J.: *Dictionnaire Historique de la Médecine ancienne et moderne*. Mons, H. Hoyois, 1778. 345–346. stb. Még annyit jegyzünk meg, hogy az újabb általános és orvostörténeti lexikonok, kézikönyvek egyikében sem szerepel Morin neve.

⁷ *Vita* II–III., Niceron, J. P.: *i.m.* 86–87., Bayle, P.: *i.m.* 527.: „L’année suivante il s’en alla a Paris, et entra chez messire Claude Dormi, éveque de Boulogne, qui envoya faire des recherches sur la nature des métaux dans les mines de Hongrie. Il descendit plusieurs fois dans plus profondes, et ayant cru reconnaître que la terre est divisée comme l’air en trois régions, il fit un livre lá-dessus.” (ti. a *Mundi sublunaris anatomiat*. Paris, 1619.)

vel foglalkozott a legtöbbet: Hazatérve adta ki *Nova mundi sublu-naris anatomia* (Parisiis, apud N. Du Fossé, 1619) című első könyvét, amelyben magyarországi tapasztalatai alapján arra a kö-vetkeztetésre jut, hogy a földgolyó, akár az égbolt, három régióra osztható. Elméletének kifejtése során több magyar települést, bá-nyát említ s rengeteg érdekes adalékkal szolgál a korabeli magyar-országi viszonyokról, a bányászok életéről és a bányászati mód-szerekről egyaránt. *Párizsba* hazatérve azonban nemcsak könyvét írta meg, hanem új barátot és mestert is szerzett a sokoldalú skót *Davisson* személyében, aki jóslásra, asztrológiára oktatta ifjú ta-nítványát.⁸ Bár állítólag *Morinnek* több ízben is sikerült igazat jósolnia, továbbra sem adta föl orvosi gyakorlatát. Előbb *de la Bretonnier* apát, majd 1621-től *Luxembourg* herceg háziórvosa lett: utóbbi minőségében 9 évet töltött el. 1630-ban, *Sainclair*, párizsi matematikaprofesszor halála után, átvette az elhunyt tan-székét az egyetemen.⁹ *Morin* utóbb sikerrel oldotta meg a hosszú-sági körök problémáját (gyakorlatilag feltalálta a hosszúsági körö-ket) s ezzel elnyerte *Richelieu* bíboros pénzjutalmát, majd *Mazarin* bíboros 2000 livre-es évjáradékát. Ezután, mint sikeres jós és aszt-rológus (tenyérjóslással, álmofejtéssel és fiziognómiával is foglal-kozott) a legfelsőbb körökben mozoghatott, a királynő és *Riche-lieu* – akivel pedig nem volt a legjobb viszonyban – néha politikai ügyekben is kikérte véleményét.

Morinnek, számos kisebb vitairata mellett tíz jelentősebb, ma-tematikai, asztrológiai, geográfiai és vallási tárgyú munkája jelent meg,¹⁰ fő művének azonban a halálakor még kéziratban lévő *Ast-*

⁸ Különös módon míg *Morinból*, aki korábban orvos volt, asztrológus, *Davissonból*, aki asztrológus volt, később orvos lett, mégpedig nem is akármilyen: a lengyel királyné főorvosa.

⁹ Özvegyét is feleségül akarta venni, de a hölgy a leánykérés előtt el-hunyt. *Morin* nem is házasodott meg soha.

¹⁰ A *Nova mundi subterranei anatomia* mellett a következők: *Astrono-micarum domorum Cabala detecta* (1623), *Trigonometriae canonicae libri tres* (1633), *De vera cognitione Dei ex solo naturae lumine* (1655), *Notae astrologicae* (1632), *Terrarius – refutatio compendiosa erronei ac detestandi libri de praeadamitis* (1633), *De motu seu quiete*

*rologia Gallicá*t tartotta. A források egyébiránt feljegyzik, hogy *Morin* pénzéhes, összeférhetetlen ember volt,¹¹ áltudományos és személyeskedő viták, plágiumpercek vették el ideje nagy részét: különösen hírhedt volt *Gassendivel*, *Bernier*-vel és *Neure*-rel vívott magánháborúja, amelynek során több röpiratot is kiadott, köztük a *Vincentius Panurgus* álnév alatt megjelent *De tribus impostoribus* is. *Morin* arra törekedett, hogy az asztrológiát biztos tudományos alapokra helyezze, s így állami álláshoz juthasson. Evégett dolgozott 30 évig „fő művén”, amelynek megjelenését azonban már nem érthette meg: 1656. november 6-án *Párizsban* elhunyt.

Morin kiterjedt munkásságának nagy részét asztrológiai művek, téves álláspontot képviselő tudományos vitairatok teszik ki.¹² Geológiai-történeti szempontból kétségtelenül jelentős a már említett *Longitudinum terrestrium et coelestium nova et hactenus frustrata optata scientia* (Paris, 1634) című munkája, amelyben a földrajzi hosszúságok problémájának megoldása mellett a látcsövek koordináta-beosztását is föltalálta és leírta.¹³ Fontos munkájának tartható továbbá éppen az a *Nova mundi sublunaris anatomia* is, amelynek függelékében *Morin* részletesen beszámol magyarországi kutatásairól.

telluris (1631), *Alae telluris fractae* (1635), *Scientia longitudinum* (1635).

¹¹ És boldogtalan is: Mint az *Astrologia Gallica* előszavában írja (Hagae Comitibus, 1661.): „a szolgaság... a fogság egy speciális válfaja, hiszen az ember az idegen házban nem szabadként, hanem kiszolgáltatottan kényszerül élni. Az én életem pedig 16. életévemtől a 46.-ig folyamatos szolgaság volt. Tizenhat urat szolgáltam, s mindnyájukat vagy az úrnőkkel való összeveszés miatt kellett otthagynom, mivel nem lévén képes elviselni parancsolgatásukat, gyűlölséget idéztem fejemre..., vagy balesetek, vagy pedig az urak elviselhetetlen hálátlansága miatt kellett távoznom tőlük.”

¹² *Niceron* 27 művét sorolja föl, ám egyetlen kifejezetten orvosi tárgyú munka sincs köztük.

¹³ Allard, G. et al.: *La science moderne*. Tom. II. Paris, Presses Univ. de France, 1958. 291.

Ezekről a magyarországi tapasztalatairól azonban nemcsak ebben az egy kiadványban olvashatunk, hanem abban az *Awnsham Churchill* és *John Churchill* által kiadott *Collection of voyages and travels...* című gyűjteményben is, amely *Londonban*, 1732-ben jelent meg.¹⁴ A Morin-féle útleírás itt a következő címmel szerepel: *John Baptist Morin's Journey to the Mines in Hungary* (1615). Megjelent továbbá *Morin* magyar tárgyú írásainak még egy ismertetése is Angliában: *Directions and inquiries about the mines, minerals, baths of Hungary, Transylvania and other countries neighbouring to those, together with the answers thereto* címmel a *Philosophical Transactions* 1670-es kötetének 1179. oldalán.¹⁵

Morin magyar szempontból egyetlen fontos műve tehát a *Nova mundi sublunaris anatomia*, amelyet *Guillelmus Du Vair* főkan-cellárnak ajánlott, s amely *Párizsban*, *N. de Fosse*-nál, 1619-ben jelent meg 144 oldalon. A könyv első 115 oldalán a földfelszín alatti három régió – a korban elfogadott arisztotelészihez képest sok újat mondó – elméletének részletes kifejtését találjuk. A teória ismertetésétől azonban ezúttal eltekintek, hiszen a kötet második része, vagy inkább függeléke számunkra sokkal izgalmasabb. Talán nem lesz hiábavaló az érdeklődés fölkeltése végett, röviden vázolni a függelék tartalmát.

E rész címe a következőképpen hangzik: „*Authoris ad Hungaricas fodinas peregrinatio, harumque ab eodem inspectio: In quantum supradicta confirmantur, tum de subterraneis locis philosophica, notatuque dignissima recensentur.*”

Morin bevezetőjében beszámol arról, hogyan tett 1615-ben *Flandriában*, *Germaniában*, *Csehországban* és *Ausztriában* tanulmányutat. *Bécsben*, tudós emberek beszéltek neki az „*in Europa*

¹⁴ IV. 762–767. – erről még egy másolat sincs hazánkban. A művet említi Havass Rezső: *Magyar földrajzi könyvtár* (Bp. Szerző kiad., 1893. 16.) a *Catalogue of the York Gate Library* (London, 1886. 138.) alapján. A *York Gate Library* – a *British Library* tájékoztatása szerint – jelenleg az ausztráliai *Adelaide*-ben található a *Royal Geographical Society* könyvtárába olvasztva.

¹⁵ Havass Rezső: *i. m.* 20.

omnium famosissimis” magyar és erdélyi bányákról, amelyekről korábban már *Paracelsusnál* olvasott. Noha az utazás veszélyesnek ígérkezett,¹⁶ nem tudott ellenállni kíváncsiságának. Hajóra szállt, s *Pozsonyba*¹⁷ utazott. Egy kevés pénzt hagyva *Pozsonyban*, a helybéli orvosnál, *Paulus Ienischnél*, lovat vesz s négy, a bányavárosokba induló szekérrel útra kel *Neusohl (Besztercebánya)* felé. Itt *Matthias von Bloenstein* bányaigazgató, hála *Mussinger* tanácsos ajánlólevelének és *Morin* francia orvos voltának, nagy tisztelettel fogadja. Meglátogatja a helyi rézbányákat, ahol – mint írja – elég hosszú időt töltött volt egykor *Paracelsus* is, aki, mielőtt *Erdélybe* utazott volna tovább, e helyt laboratóriumot épített és a fémekkel kísérletezett, mégpedig oly sikerrel, hogy vendéglátóit a maga készítette arannyal jutalmazta meg.¹⁸ A vendéglátó aranyműves házát *Morin* korában még kuriozitásképp mutogatták a látogatóknak. (120.)

Besztercebányáról egy tolmácsként alkalmazott „*perdoctus et probus vir chymicus*”-szal utazott tovább „*Woissan*”-ba (sic!). Aranyrögöket görgető folyókat lát, a környék teli van lelőhelyeiket gondosan titkoló – különösen lengyel – drágakőbányászokkal. Különféle kincsvadász-bandák küzdenek ugyanis errefelé egymással, gyakoriak a véres leszámolások. Két hét múlva ér „*Woissan*”-ba, az aranybányába, amely birtokosáról, egy magyar nemesről kapta nevét. Itt 22 karátos aranyat bányásznak. Mivel *Morin* hírét veszi, hogy a „*Nuptiae Diaboli*” hegyén élő rablók az életére törnek, visszamenekül *Besztercére*. Itt tíz katonát bérel a rablók ellen, majd *Schemnitzbe (Selmecebányára)* siet, hogy meglátogassa a

¹⁶ Magyarországon a külföldieket a „*grassatores bestiales*”, vagyis a vadállati útonállók előbb-utóbb kirabolják. Csupán a nemesek kedvelik itt a külföldieket, különösen pedig a vitéz franciákat. A magyarok egyébként – írja *Morin* – faviskókban élnek, hiszen a kőházakat úgyszólván lerombolnák a folytonos háborúk során. (117–118.)

¹⁷ „*Posoniae, Hungarice Pressburg*” (!)

¹⁸ *Paracelsus magyarországi tartózkodásáról*: Magyary Kossa Gyula: *Magyar orvosi emlékek*. Bp. 1929. II. 226–229. et al. loc.

néhai híres *Martinus Ruland Iohannes Ruland* nevű fiát,¹⁹ aki a bányaváros fizikusaként, vagyis városi orvosaként működik. Az orvos és a helyi kamaragróf, *Hudalrich Reiter* szívesen fogadja. Engedélyt kap arra is, hogy leszálljon a bányába, ahol 1613-ban barátja, *Ioannes Beguinus* már végzett kutatásokat.

Hamarosan újra *Besztercére* megy, pénzt vesz magához és katonai kísérettel *Körmöcbányára* utazik. Az itteni aranybánya a magyarországi pénzverés központja, más bányákból is ide áramlik az arany és az ezüst. *Georgius Fleisch von Lerchemberg* kamaragróf és neje, a „charissima” és tudós *Anna von Pettingerin* jól tartják az ifjú franciát, aki öt teljes hónapot tölt náluk, csupán december 1-én indul haza. (Nagy viszontagságok, hadi és rablókalandok után, *Svájcon* és *Lyonon* át ér *Párizsba*, 1616 márciusában.)

Morin minden idejét a helyi bányákban tölti, figyeli a munkát, a munkaeszközöket, vizsgálja az ásványokat, geológiai elemzéseket végez. Művének következő húsz oldala (124–143.), egyetlen bányalátogatás részletes beszámolója, melynek tartalma röviden a következő:

A helyi (körmöci) bányába két út vezet, az egyik egy 6×2 láb széles, fenyőgerendákkal bélelt kút, amelyen át, marhabőr zsákokban a fémeket és a vizet emelik a napvilágra. Hárman-négyen utazhatnak lefelé egyszerre szíjból készült és kampókra akasztott üléseken. Igen ijesztő alászállni a folyvást felfelé gomolygó bűzös füstben, amely a bőrüléseket korrodálva gyakran okoz baleseteket is. Ráadásul alászállás közben felfelé érces-zsákok is közlekednek, amelyek gyakran taszítják a mélybe a bányászokat.

A másik út sokkal hosszadalmasabb: 3–4 órát vesz igénybe. Ez lépcsőkön és köteleken át vezet lefelé, néhol kúszni-mászni is kell. Ez az ún. „*cuniculum*”-okon át vezető út is veszélyes, mert a falakra függesztett létrák könnyen a mélybe zuhanhatnak. A kama-

¹⁹ *Martin Ruland* (Lauingen, 1569–Prága, 1611) neves orvoscsalád sarja, *Rudolf császár* főorvosa, egyebek közt a morbus Hungaricusról, vagyis a tífusról is írt monográfiát. *Iohannes David Ruland* (Regensburg, 1595–Pozsony, 1648), bölcsész és orvosdoktor, *Bethlen István* gróf és *II. Ferdinánd* orvosa, 1622-ben kapott magyar nemességet. Arról, hogy *Selmechbányán* is működött volna, nem ír a szakirodalom.

ragrófnak ezért évente háromszor-négyszer kötelessége személyesen bejárni a bányát, hogy a lépcsők biztonságáról meggyőződjenek. Itt minden negyedórán több mint 150 bányász jár le és föl. A levegő is az említett két úton jut a föld alá, facsöveken vezetik le, s nyitható-csukható ablakrendszerekkel szabályozzák áramlását. Ez a légrendszer hűtőrendszerként is fungál, hiszen különben nagy odalenn a meleg.

Minden óvintézkedés ellenére azonban – írja *Morin* – alig akad bányász, aki megérné az 50. életévét. Mivel pedig rövidéletűek, már korán, 14–15 évesen nősülnek és gyermeket nemzenek, „*hogy ne legyen hiány a munkáskészben*”. *Neusohlban Morin* több mint 50 ilyen ifjú férjet látott! A bányászok általában phthisisben (tüdővész) halnak meg, mert tüdejük kisebesedik. Négy óránál többet senki nem képes egyhuzamban a föld alatt tölteni. Ha a levegő áramlása megállna, negyed órán belül mindenki meghalna a mélyben.

Morin csak a cuniculumokon volt hajlandó alászállni, mert, mint bevallja, igen félt a kürtőtől. 4–5 fáklyával és borospalackkal felszerelt bányász, valamint a bányafelügyelő kíséretében indult útnak.

A körmöci aranybányákban járunk. Július van, száraz, meleg az idő. A bánya bejáratánál mégis hideg honol, amely a bányászruhában még hidegebbnek tűnik. Nedves, saras folyosókon át visz az út, a közelben vitriolos, savanyú ízű forrás buzog, amelynek vize a bányászok szerint lázas betegségek ellen jó. Út közben a vágatokban jól látszanak a „tabulák” közé szorult arany-erek. 80 hexapoda (kb. 25 m) mélységben a levegő langyosodni kezd, lejjebb pedig egyre melegebbé válik. A praefectus szerint a hő minden bányában alulról áramlik felfelé. (Itt *Morin* hosszabban elmélkedik a *Föld* benső hevének mibenlétéről, nem hisz ugyanis benne, hogy a *Föld* középpontjában forró magma lenne.)

Még lejjebb hatolva egy kibírhatatlanul izzó levegőjű helyiségbe érnek, amelynek falát smaragdszín vitriol borítja. *Morin* nem érti, hogyan lehet itt dolgozni. Az itteni a világ legjobb vitriolja, mégsem exportálják külföldre. Pedig *Morin* csak végighúzva a kezét a falon, fél libra drága vitriolt gyűjt össze! A melegben meg-

szomjaznak, isznak egy kis bort és tovább mennek lefelé. A praefectus elmondja, hogy ha egy táblában megszakad az arany-ér, matematikai módszerrel ki tudják számítani, hol fog folytatódni, s hol kell újból ásni. *Morinnak* meg is mutatják azt a rézből készült instrumentumot, amellyel a méréseket végzik.²⁰

Lejebb kalapácszaj hallik. Nyomorult bányászokat látnak, akik majdnem teljesen meztelenül csákányozzák a követ. Igen kemény a talaj. Néha tüzet kell gyújtani, hogy porhanyósabbá váljék, s bele lehessen vágni a csákányt. Ám tüzet csak feljebb lehet rakni, itt lenn nem. A bányászok *Morin* érdeklődésére elmondják: most jól bírják a munkát, de ha odafönn időváltozás fenyeget, ideleenn megromlik a levegő, sűrűbb, maróbb lesz, a lámpák fénye is hunyorog vagy kialszik, s ilyenkor igen nehéz a munka. Ezért aztán az itteni bányászok mindenki másnál jobban meg tudják jósolni az időváltozást.

Morin megkérdi tőlük, szoktak-e bányadémonokat látni? Egyikük azt válaszolja: szoktak bizony, törpe, néger démont²¹ például már ő is látott, de az ijedségen kívül más baja nem esett, hiszen a démonok ideleenn csak tréfálkozni szoktak az emberekkel. Bár akadnak köztük, akik kioltják a lámpát és másképpen is gyötrik a népet. Arra a kérdésre, mégis, mitől tartanak a legjobban, a bányász azt válaszolja: a földrengéstől, amit ugyan nem a bányászat okoz, ám ami errefelé mégis elég gyakori.

Körmöcbánya száraz, de más bányákban, pl. *Selmechányán* is, sok a forrás. Itt a vizet állandóan hordani kell: ez a legnehezebb, sem éjjel, sem nappal nincs benne megállás, mégis nők és férfiak vegyest végzik. Börtömlőkkel merik vagy fenyőfa-csővekkel vezetik el a vizet. Volt itt két tanult lengyel ifjú is, majdnem meztelenül végezték munkájukat s alamizsnát koldultak *Morintól*, aki szánakozva adott is nekik némi pénzt. Nyomorúságos fizetésükből ugyanis (hetente 30–40 Hungarinus, vagyis 12–15 sou) lehetetlen

²⁰ „...tale autem vidi instrumentum ex cupro, circulis divisio, magnetique affricatis, acubus constans” (135.)

²¹ „...ethiopum homunculourm forma.”

megélni. Pedig negyedóránként kell fel-le szállniok, megállás nélkül. Aki pedig lop, arra kegyetlen büntetés vár.

Morin kérdéseket tesz föl a bányafelügyelőnek a földalatti bányavizekről s ezek gyógyhatását bizonygatja. Elbeszéli, hogy *Woissan* uraság adott neki néhány, bányájából származó követ: ezek egyikét tolmácsa segítségével porrá törte, s lombikban desztillálta: két uncianál több remek illatú „cordialis” vizet nyert így. A maradékból pedig 22 karátos aranyat és a kén-virághoz hasonló sárgás földet nyert.

Morin zárásképpen megjegyzi: Kár, hogy nem jár több természettudós a bányákban, hiszen annyi ott az érdekes kutatható. A beszercei bányából például egy réztartalmú zöld patak ered, amely telis-tele van tinktúrákkal, ám ezekről majd – írja – egy másik (egyébként soha meg nem jelent) művében ír.

Morinék végre elérnek a bánya aljára. A felügyelő kéri *Morint*, szálljanak föl a szíj-felvonón. De a francia hajthatatlan: újra megteszi az utat visszafelé. Több óra múlva, a kimerültségtől és a hidegtől félholtan ér a praefectus bányaközei házába, felmelegszik, ruhát vált, s az őket köszöntő 10–12 bányással jót isznak – persze a vendég költségén – a kiállott fáradoalmakra.

Morin beszámolója itt véget ér. Remélem, ez a rövid ismertető nem csak a bibliográfusok érdeklődését kelti föl: hiszen *Morin* útleírása sok egyéb szakterületnek is érdekes és értékes forrása lehet.

A fenti tanulmány eredetileg *Jean Baptiste Morin és Magyarország* címmel a *Magyar Könyvszemle* 1998. évi 1. számában jelent meg. Ez a folyóirat azonban kívül esik a bányászattörténet iránt érdeklődők látókörén, így a számunkra eddig ismeretlen adatokat tartalmazó fontos írás elkerülhette a figyelmüket. Ebből a megfontolásból határoztuk el ismételt közlését (a bányászati vonatkozásra utaló új cím alatt), amelynek engedélyezéséért a szerzőnek és a MKsz szerkesztőségének ezúton mondunk köszönetet. – (A szerkesztő.)